

КАКО ПРЕВЛАДАТИ ПРАВНИ ПОЗИТИВИЗАМ У ГРАБАНСКОМ ПРАВУ

Колико пре 100. година, неки наши правни писци сматрали су да „никоме није нужно нарочито доказивати велику потребу и корисност доброга грабанског законодавства... него да су грабански закони, уопште узев, једна неопходна и велика потреба данашњег правно-друштвеног живота и саобраћаја, која би се морала, свакако подмирити ма какав друштвени склоп био”.¹⁾ Међутим, промене до којих је дошло са настанком социјалистичких друштвених система, довеле су ову тврдњу на сасвим супротну позицију. Наиме, на почетку развоја социјализма негиране су потребе и могућности грабанског права.

Савремено грабанско право, неспорно, вуче корене из римског *ius civile*, које, касније, постаје основа капиталистичких правних система. Оно носи са собом, поред савршених правила за регулисање робних односа, и дебеле наслагe идеологија насталих на приватној својини и експлоатацији туђег рада.

„Природну” основу грабанског права у римској држави чинили су односи између римских грабана који су, у почетку, спорадични и примитивни, а касније, у периоду Републике, доминантни и засновани на робној организацији привреде.

У капиталистичким друштвеним формацијама робни систем привређивања је основни облик капиталистичке производње. Приватна својина је његова функција. Произвођачи роба морају бити самостални и независни да би могли разменити своје робе. Зато су робна производња и приватна својина, две категорије које су толико међусобно срасле да их је веома тешко, или немогуће одвојено посматрати. Грабанско право је надградња над овим односима и представља сликовито речено „у великој мери анатомију и физиологију друштва робних произвођача”.²⁾ Зато робни односи, начелно посматрано, чине основни предмет регулисања грабанског права. Неки правни мислиоци, као нпр. Пашуканис, долазе до закључка да целокупно право произилази из робне производње.³⁾

¹⁾ Гершић, Глигорије: Природа државине и основа њене заштите, Београд, 1855. стр. 1.

²⁾ Гамс, др. Андрија: Значај Марксових дела за грабанско право, Анали Правног факултета, Београд, 1964. бр. 1. стр. 1.

³⁾ Ј. В. Пашуканис: Општа теорија права и марксизам, Сарајево, 1958.

Негирајући робне односе у социјализму, правни теоретичари су одрицали и постојање грађанског права. Наиме, познато је колико су дуго трајале расправе о ставовима класика марксизма о месту и улози робних односа у социјалистичком друштву. Може се рећи да ово питање и данас не губи ништа од своје актуелности, и да је извор многобројних заблуда. Међутим, то није предмет наших разматрања. Ми полазимо од чињенице да су робноновчани односи друштвена пракса социјалистичких друштвених система. Оно што нас интересује, то је питање смисла и значаја грађанског права које регулише те односе, или, тачније речено „филозофија” грађанског права.

Прво, и свакако, капитално питање сваког система права јесте његов општи концепт или филозофија права. Она је темељ правног система, јер одговора на питања развоја друштва и принципе тога развоја, развоја права и циља коме право тежи, карактера правде, критеријума слободе и тд. Филозофија права је део опште филозофије.

Сви досадашњи правни системи настали су на основама одређене филозофије права; било да је реч о идеалистичкој филозофији / филозофија природног права, / позитивистичкој / теорији чистог права, научни позитивизам, / или материјалистичкој / историјски материјализам /. Одређени правни системи остваривали су оне вредности које им је наметала одређена филозофија. „Све крупне политичке промене припремала је или пратила правна филозофија. На почетку је била правна филозофија, а на крају револуција”.⁴⁾

Основне правце развоја филозофије права проучава општа теорија права. Они се, глобално, могу означити као учење о природном праву, учење историјске школе, Хегелова филозофија права и материјалистичко дијалектичко учење.

Наш правни систем изграђен је на филозофији марксизма коју су засновали Карл Маркс и Фридрих Енгелс. Марксистичка филозофија на основно онтолошко питање о односу бића и свести одговара материјалистичком претпоставком; нешто мора постојати у стварима, друштвеним односима, пре него што постоји у главама, у идејама.

У том одговору дата је суштина марксистичке филозофије права. Изучавајући Хегелову филозофију права и спремајући се за њену критику, Маркс долази до сазнања које је концизно написао у Прилогу критички политичке економије: „Моје је истраживање довело до резултата да се ни правни односи, ни облици државе, не могу разумети ни из себе самих, ни из тзв. општег развитка људског духа, него им је корен, напротив, у материјалним, животним односима, чију целокупност Хегел, по примеру Енглеза и Француза 18. века, обухватио именованом „грађанско друштво”, а да се анатомија грађанског друштва мора тражити у политичкој економији”.⁵⁾ У томе је специфичност марксистичке филозофије права; „право као форма постоји само у главама и теоријама учених јуриста. Оно има паралеле-

⁴⁾ Редбрџ, Г: Филозофија права, Београд, 1980. стр. 20.

⁵⁾ Карл, Маркс: Прилог критички политичке економије, Култура, 1958. стр. 25.

лно реалну историју која се одвија не као систем мисли, него као посебан систем односа”.⁶⁾

На другој страни, класици марксизма се нису много бавили проблемима права, и отуда и прве потешкоће правне филозофије социјалистичких правних система. Правни аутори који се баве овим питањима морали би да изврше „научну реконструкцију мисаоне еволуције Маркса и Енгелса” од њихових првих радова, до Капитала, како би се уочила посебност марксистичке филозофије права. Први такав рад, вредан пажње, свакако је рад Јевгенија Брониславовича Пашуканиса, који смо већ више пута помињали.

У нашем праву, однос права и марксизма се дуго изучавао на најапстрактнијем нивоу. Таква изучавања су се најчешће завршавала указивањем на општа места из марксистичке филозофије. Разлог, свакако, лежи у чињеници што „марксизам не садржи никакве прецизне методе разрешавања питања која Маркс сам себи није постављао, односно која у његово време нису постојала”.⁷⁾ Исто тако, Маркс и Енгелс нису, како су сами наводили, имали намеру да од својих погледа праве један завршен систем који би одговарао, попут Хегеловог, свим временима и приликама, а чиме је, имплиците, одређен и његов однос према праву. Међутим, то не значи да је немогуће изградити „систем” филозофије права у социјализму. То је, штавише, неминовно. Без њега социјалистичко право мора да прихвати једино могућу филозофију, а то је позитивизам. То значи да социјалистички правни систем почива једино на уторитету правних норми, ту извире и ту се завршава, док програм марксистичке филозофије о рушењу свих односа „у којима је човек понижено, презрено, поробљено и напуштено биће” остаје неостварен. Наиме, позитивно право има за марксизам само историјски интерес и „*rebus sic flentibus*”, прелазни интерес.⁸⁾ Позитивно право у социјализму може и мора да одбрани „измучене и потлачене”; филозофија права мора социјалистичком праву наметнути „људско достојанство као једину и највећу вредност у праву, као његов генусни појам”.⁹⁾

Општа правна теорија се у нас, донекле, бави овим питањима. Међутим, то је задатак и свих посебних правних дисциплина, а нарочито грађанског права.¹⁰⁾ Сви правни институти или појмови морају се изучавати с аспекта остваривања одређених вредности предвиђених „програмом” марксистичке филозофије. Сваки правни институт или правни појам чини „налог за заједнички живот људи” који мора бити у складу са општом филозофијом права. Ако се има у виду чињеница да се грађанскоправним институтима регулишу односи међу људима из саме основе људског друштва, онда је јасно колики је значај таквог изучавања од стране грађанскоправне нау-

⁶⁾ Пашуканис, Ј. Б.: цит. дело, стр. 16.

⁷⁾ Колаковски, Лешек: Главни токови марксизма, I, Београд, 1980. стр. 10.

⁸⁾ Блох, Ернст: Природно право и људско достојанство, Београд, 1977. стр. 175

⁹⁾ Тадић, Љубомир: Филозофија права, Загреб, 1983. стр. 23.

¹⁰⁾ Наши удбеници грађанског права најчешће не садрже ни основне ставове филозофије чије вредности остварују. Више је присутна критика ранијих теорија које су биле у основи капиталистичког грађанског права.

ке. Најме, из опште идеје права у социјализму морају се утврдити функције сваког грађанскоправног појма и упоредити са правном нормом. То значи друштвени живот усмеравати на унапред осмишљени начин.

II

Грађанско право је грана права која је настала на ренесанси класичног античког природног права и то у знаку индивидуализма и теорије субјективних права. Они дају филозофску основу грађанском праву капитализма.

Основни постулат грађанског права „*pacta sunt servanda*” налаже поштовање уговора и грађанских обавеза. Он се остварује од стране државе која своје право изводи из друштвеног уговора. Пуфендорф ће тврдити да је природно право несавршени закон и да се мора спровести уз власт. Тако позитивно право ступа *via facti* на место природног права.¹¹⁾

У Локовој филозофији, својина као основни грађанскоправни институт добија своје филозофско значење које ће јој омогућити утемељивање у позитивно право. Својина се, најме, означава као резултат власти тог рада појединца, који је „радни власник” и друштво га мора штитити. Везана за идеологију рада и права на самоодржање, није могла бити лако заобиђена у позитивном праву као основно природно човеково право. Одатле је веома брзо ушла у Декларацију о правима човека, заједно са осталим мислима о људској слободи. По Фихтеу, својина је право које је изворно људско право, а уговор, слободан и узајаман договор између две стране о заједничком интересу.¹²⁾

Међутим, идеја о својини као природном праву није се могла одржати. Приватна својина је резултат друштвене поделе рада и присвајања вишка производа. Она је природно право оних који поседују средства за производњу. Али позитивно право је то морало да прикрије одређеним правним нормама; онима које су инаугурисале слобону располагања на тржишту, путем уговора, али и за случај смрти. Зато својина, уговор и тестамент чине основе грађанског права.¹³⁾ Њима се остварују основне вредности филозофије капитализма која, најчешће њихову подлогу узима из самог позитивног права.

Зато Маркс одбацује такво изучавање права; разматрања којима се прећуткује или замагљује суштина друштвених односа, односно, њихов класни карактер. Правни позитивизам је антифилозофско изучавање права али то је истовремено, својеврсна филозофија. Прав-

¹¹⁾ Тадић. Љ: цит. дело, стр. 85.

¹²⁾ Исто, стр. 127.

¹³⁾ Ту долази и „настанак и учвршћивање приватне својине, њена универзализација, како према субјектима тако и према објектима, ослобођење земље из односа господарства и потчињености, претварање сваке својине у мобилну својину, развитак и господство облигационих односа”. По Пашуканису, стр. 57.

ни појмови и категорије права у социјализму морају се изучавати с аспекта вредности које марксистичка филозофија намеће.

Први постулат у изучавању грађанског права мора бити позајмљен из саме основе филозофије марксизма; „да економска структура друштва датога тренутка сачињава реалну основу из које се, у крајњој линији, може објаснити целокупна надградња правних и политичких установа, као и религиозних, филозофских и осталих облика свести сваког историјског раздобља”. Међутим, одмах се намеће и једно питање; значи ли то аутоматски и правни позитивизам? У варијанти вулгарно материјалистичког схватања права то јесте позитивизам, у Марковом схватању света сви друштвени облици свести, па и право, имају релативну самосталност. То значи да представљају једну нову стварност „међутворевину између идеје и других стварности”, која има свој смисао и треба да служи највишем циљу „измирењу човека са светом, са самим собом, и са другима”.¹⁴⁾

Међутим, овај постулат не допушта да се остваривање свих ових циљева тражи у идеолошкој спекулацији, стварањем нових идеја, већ у промени самих односа који чине структуру друштва.

Пошто основу друштвеног бића социјализма чине робни односи настали на колективној својини, то последњу хелију грађанског права чине грађанскоправни односи и правне норме које их регулишу. Грађанскоправни однос је осамостаљена правна стварност у чијој основи је чист економски однос, који је најчешће, робноовчани однос. Он се састоји из субјеката, објеката и овлашћења и обавеза који настају поводом објеката. То су његова правна обележја. Ако се грађанско правни однос посматра само тако, онда је његова слика иста и у капитализму и у социјализму. Правни позитивизам брише чак и те разлике.

Међутим, у капитализму он остварује следеће функције: он је илузија за остваривање права свих појединаца на принципу формалне једнакости и равноправности, испољавање слободе личности кроз слободу уговарања, за коју Блох каже да „тако митски пријети олујом”. Он је подједнако приступачан, како онима који имају средства за производњу и робе, тако и онима који их немају и који раде за другога. Међутим, преко грађанскоправног односа они се изједначају и сви заједно чине „друштвену заједницу”. Праведност грађанскоправног односа чини основицу позитивног права у капитализму. Зашто се онда не крити иза ауторитета правних норми? Пошто су оне исходиште сваке филозофије, онда је позитивизам најпримернији да објасни све; питање правног субјективитета, објеката са којима сви располажу у грађанскоправном односу. Али ту и настаје „олуја”, јер се објекти располагања, својина на роби не могу објаснити као „резултат мисаоног рада субјеката који просуђује”,¹⁵⁾ већ као резултат економских односа. А њихова анализа показује друкчију сли-

¹⁴⁾ Радбрух, Г: цит. дело, стр. 49.

¹⁵⁾ Пашуканис: цит. дело, стр. 83.

ку; у грађанскоправном односу се налазе власници роба, а они су и посредници средстава за производњу. Сада је јасно да његови учесници нису одређени односом природне и вечите воље већ снагом материјалних односа.

III

У социјалистичким правним системима грађанскоправни однос је основа грађанског права. На то указује грађанскоправна наука. У нас се он најчешће изучава с аспекта правне норме.¹⁶⁾ Додуше, успоставља се однос норме и стварности, али се не одговара на питање који циљ остварује или треба да оствари грађанскоправни однос. Наиме, не утврђује се постојање или непостојање сагласности између циљева које ови односи остварују и основних циљева марксистичке филозофије. Под претпоставком да се ти односи не остварују, онда треба мењати односе и правне норме сагласно утврђеним циљевима. Такав метод установљавају класици марксизма и он мора бити основа нашег изучавања права. Даље разрађена, ова мисао значи да треба дати одговоре на следећа питања: да ли је грађанскоправни однос резултат друштвене поделе рада и носи са собом отуђење рада, или робни односи у социјализму афирмишу човека „у свијету који је он сам остварио“; укидају поделу човека на јавно и приватно биће, омогућавају усклађивање појединачних и општих интереса, враћају под контролу целину сопствених интереса? Како грађанскоправни однос, у крајњој линији, утиче и на све друге правне односе, то се преко њега, пре свега, мора установљавати систем вредности које се остварује у социјалистичким земљама.

Пошто се грађанскоправни однос у социјализму остварује на основи колективне својине, то се његови елементи морају резликovati од истих у грађанскоправном односу капиталистичких права (субјекти, садржина и објекти).

Правни субјект је највиши правни појам и њиме се бави општа теорија права. На питање субјекта у праву увек се одговарало сагласно основним схватањима филозофије. Идеалистичка филозофија до појма субјекта долази спекулативним путем, и изводи га из појма слободе. Пухта сматра да једино човек има слободу избора у понашању, тј. моћ вољеног опредељења и зато је он субјект у праву. Отуда и општа заповест „буди личност и поштуј друге као личност“, и даље, „оно што се непосредно разликује од слободног духа јесте за себе и по себи спољашње уопште, ствар, неслободно, безлично и бесправно“.¹⁷⁾

Позитивизам, појам правног субјекта објашњава правном нормом. То је правна конструкција, потребна праву и постоји у свим ситуацијама предвиђеним правним нормама. Тиме се остварује основно

¹⁶⁾ У нашој послератној литератури, проф. Гамс се залаже за марксистички приступ у изучавању грађанског права. Види његове радове о својини, имовини, друштвеној својини и тд.

¹⁷⁾ Хегел, Ф: Филозофија права; параг. 42, сит. по Пашуканису, стр. 121.

опредељење идеалистичке филозофије. Пошто сваки човек има могућност самоопредељења то су сви људи једнаки субјекти у праву. Зато се то и регулише општим правним нормама. Тако су изједначени и они који имају средства за производњу и они који их немају, јер је критеријум у њима самима, и он их претвара из људских у правна бића.¹⁸⁾

Правна лица су много муче задала овим теоријама. Наиме, правна теорија је, у почетку, покушала да правна лица објасни у складу са принципима који важе за физичка лица.¹⁹⁾ Појам правних лица је истовремено и атак на теорију воље правних субјеката, али је и указао на „ванправни“ садржај правног лица, и довео у недоумицу правни позитивизам.

Марксистичка теорија захтева да се одговор на ово питање тражи у реалним људским односима. Класици марксизма су показали да су субјекти у праву, у грађанском праву, власници роба: „Робе не могу ићи саме на тржиште нити се саме размењивати. Зато морамо потражити њихове чуваре, тј. њихове *власнике*. Робе су ствари па стога без отпора према човеку. Када неће милом, човек може употребити силу, другим речима узеће их. Да би ове ствари доводили у узајаман однос као робе, морају се њихови чувари држати један према другоме као лица чија воља обитава у тим стварима, тако да неко отуђујући своју властиту робу може да присвоји туђу само вољом другог, дакле и овај и онај могу то учинити само помоћу заједничког акта воље. Тога ради морају један другог признати као приватне власнике...”²⁰⁾ Значи „када рад добија својство робе, човек добија својство правног субјекта и постаје носилац права”. Човеково својство субјекта у грађанскоправном односу одредила је приватна својина. Она је одредила садржину његове слободе, „примерно Уставу Француске из 1793. године, чл. 16: „Право власништва је оно право сваког грађанина да по својој вољи (*à son gré*) ужива свој иметак, свој приход, своје плодове рада и своје марљивости и да располаже њима”²¹⁾

Од настављача Маркове мисли о праву, Пашуканис је „најдубље схватио одлучујући значај коју размена и тржиште имају за капиталистичко друштво и његову форму права. „По њему, ствари-робе, економски владају људима; правно човек влада стварима јер је у својству власника пресонификован апстрактни правни субјект, „персонификација ствари”, односно, „постваривање лица”. „Само се у условима робне привреде рађа апстрактна правна форма, тј. способност да се има право уопште, одваја се од конкретних правних захтева. На тржишту се онај који ставља обавезе и сам обавезује. Из положаја странке која захтева он наједном прелази у положај

¹⁸⁾ Редбрех: цит. дело, стр. 166.

¹⁹⁾ Види схватање Паул Дурант, по Jean-Pierre Gastaud: *Personnalité morale et droit subjectif*, Paris, 1977. str. 6.

²⁰⁾ Карл, Маркс: *Капитал*, I, Култура, стр. 47—48.

²¹⁾ Блох, Ернст: цит. дело, стр. 166.

странке која је обавезна. Тако се ствара могућност апстраховања од конкретних разлика између субјеката права и њиховог подвођења под један појам врсте”²²⁾

Међутим, појам субјекта у социјализму се не може градити на кратици овог појма у капитализму. Социјалистичка правна теорија мора израдити овај појам у складу са основним схватањима марксистичке филозофије.

Социјалистички друштвени системи су укинули приватну својину. То значи да је нестало монопол над средствима за производњу. Социјалистичка својина претпоставља припадност средстава за производњу свим члановима друштва. То, свакако, елиминира потребу и могућност размене роба за коју се каже да је „историјски посматрано, дала идеју субјекта, као апстрактног носиоца свих могућих правних овлашћења”. Пре тога, правни субјект нема карактер општег појма јер се то својство остварује с обзиром на град, сталеж, цех, професију, имовински цензус. На то указује још Гирке. У преткапиталистичким друштвеним формацијама, правни субјективитет показује неиздиференцираност између субјекта и објекта права, јер објективне правне норме делују на тако узан круг субјеката да су у основи „не норме већ привилегије”²³⁾ Тек ће потпуни развитак буржоаских односа омогућити да сваки субјект постане и правни субјект снагом општих правних норми (објективног права) и државе која делује са „идеалном једнакошћу и непрекидношћу у простору и времену”.

Социјалистички друштвено економски односи нису по Марксу „целовита друштвена формација” већ само прелазна фаза. Зато се они делом, и за извесно време развијају и као робноновчани односи. Међутим, робни односи у социјализму заснивају се на колективно организованој својини над средствима за производњу и то у облику државне социјалистичке својине, или друштвене својине. То намеће два основна питања; прво, какав је значај правног субјекта у грађанском праву, и друго, у којој мери субјект превазилази своју правну садржину и остварује генусно значење појма субјекта? Ово друго питање захтева ширење појма субјекта и то не само као апстрактног рационалног принципа у праву, већ и као повртакао на основни циљ марксистичке филозофије — *humanum*.²⁴⁾ Такође, треба истаћи да одговарајући на ово питање, својина, уговор и тестамент не могу бити заобиђени.

Робни односи у социјализму представљају и прву противуречност у настанку комунистичког друштва. Она се појављује као таква, с аспекта реално постојећих односа и чини карактеристику социјализма као прелазног периода. Наиме, робна производња, начелно посматрано, захтева приватну својину над робом, „атомизовано друштво”, на већи број самосталних, међу собом независних произвођача који су формално равноправни и који се повезују преко тржишта.²⁵⁾

²²⁾ Пашуканис: цит. дело, стр. 128.

²³⁾ Пашуканис: цит. дело, стр. 130.

²⁴⁾ Блох, Ернст: цит. дело, стр. 47.

²⁵⁾ Гамс, др. Андрија: Основи стварног права, Београд, 1980. стр. 47.

У социјализму се производња одвија у условима колективне својине која претпоставља производњу за непосредно подмирење потреба свих чланова друштва. Међутим, због ниског степена развоја производних снага, производња у социјализму се организује као робна производња, а што даље захтева основне правне институте, као што су: субјекти, уговор, аутономија воље и тд. На другој страни, колективна својина искључује монопол присвајања, а тиме и постојање власника робе. Противречност између колективне својине и робне производње не може се савладати правним позитивизмом. Међутим, она се може превладати историјско-дијалектичком методом посматрања права.

Основна тенденција робе да се стално размењује на тржишту захтева постојање субјекта. Отуда и потреба за општом правном нормом која регулише правни субјективитет. У грађанском праву субјекти су физичка и правна лица. Суштина субјеката по марксистичкој филозофији изводи се из реалних, друштвено економских односа. Зато се као субјекти могу третирати лица и организације људи (правна лица) који производе у удруженом раду или са сопственим средствима за производњу. Пошто се ради о својини која припада целом друштву и служи за подмирење потреба свих чланова друштва, то се питање субјективитета не може регулисати на општи начин. У зависности од значаја објеката за друштвену заједницу и циља који се њима остварује, правни субјекти у социјализму се морају различито регулисати. То долази отуда што се субјекти у социјализму стварни субјекти, корисници или власници роба коју су произвели својим сопственим радом, и коју морају разменити за новац како би подмирили своје потребе.

У почетку развоја социјализма та размена је унапред одређена и врши се у складу са актима које доноси држава. Унапред одређена размена је објективно условљена ниским степеном развоја производних снага. Касније, она се остварује све слободније јер привредни субјекти добијају већу самосталност. У тој фази, однос човека и ствари још увек се остварује не као „природни, органски однос, већ као правни, и то под утицајем потребе изазване циркулацијом добара тј. првенствено куповине и продаје.²⁶⁾ Само сада субјекти нису апстрактни субјекти „уздигнути у небеса“, већ појединци и њихове организације који ограничено располажу друштвеним средствима — стварима, и у томе своје односе обликују кроз уговор, самоуправни споразум или договор. То истовремено значи, да правна теорија, уговор мора третирати као инструмент размене робе произведене својим радом. Позитивно право мора тако да уреди технику уговарања и споразумевања да она гарантује принцип расподеле према раду, повећање продуктивности рада, мотивацију за рад и повећање укупног друштвеног производа. У одсуству било ког монопола над економским добрима (а што се веома тешко остварује) уговор не може представљати неправичан инструмент и позитивно право социјализма мора искористити то средство правне технике. Штавише,

²⁶⁾ Пашуканис: цит. дело, стр. 132.

правним нормама се мора онемогућити заштита оним субјектима који уговором остварују интересе супротне основним принципима марксистичке филозофије.

Због недовољности материјалних добара и потребе њиховог рационалног коришћења, као нарочити субјект у грађанском праву јавља се и држава, односно друштвено политичке заједнице. Она је и „нарочити” субјект својине у социјализму као прелазном периоду. Држава није једнаки и равноправни субјект у грађанскоправном односу, већ наступа са империјумом власти. То се огледа у праву нормативног одређивања положаја осталих субјеката у грађанском праву, али и у изузимању себе као субјекта који поседује посебна овлашћења. То, такође, не онемогућава апстрактан појам субјекта у грађанском праву. Међутим, треба истаћи, да такав положај државе у социјализму произилази из потребе за централним управљањем средствима за производњу након њихове експропријације од приватних власника у социјалистичкој револуцији. У тој фази социјалистичког развоја друштва постоји извесна нејасност у погледу права на приватно и јавно. То се одражава на све елементе права. Међутим, она то јесте само у односу на дотадашњу традиционалну поделу на јавно и приватно право. Социјалистичко право посматрано као самостојна појава карактерише се присуством и јавноправних и приватноправних елемената у истом односу, и то није нешто што упућује на паралеле са феудалним друштвеним системом. Зато позитивно право мора то да прихвати као реалност.

Друго је питање, што такав положај државе ограничава реалну основу положаја осталих правних субјеката и може да доведе до негације основних принципа марксистичке филозофије која је окренута ка човеку и његовом положају. Наиме, човек као основни правни субјект и субјект друштва, уопште, може себе као субјекта и као генеричко биће остварити уз слабљење значаја државе и као органа власти и као субјекта са посебним овлашћењима. Зато правни систем у социјализму мора јачати стварни положај човека као правног субјекта и као субјекта уопште. То се несумњиво мора почети од његовог правног положаја у грађанскоправном односу. То је однос међу људима поводом материјалних добара и он омогућава реални положај субјекта у праву. Утолико је Пашуканис у праву. Само једнак и равноправни положај људи у грађанскоправном односу, поводом материјалних добара (која омогућавају људску егзистенцију) може остварити стварно својство субјекта у праву, али и његово претварање у „ванправни” појам субјекта у „органском” односу према природи.

Чини се, да правна теорија социјалистичких земаља није довољно пажње обратила на то питање. Боље рећи, она се најчешће задржала на општим питањима субјективитета у грађанском праву, прихватајући имплиците наслеђене ставове у вези са субјективитетом.

На другој страни, грађанскоправна теорија, нарочито, у вези са социјалистичком — колективном својином, негира постојање субјекта јер он није више власник средстава за производњу. Одбацивањем приватне својине, одбачено је и питање субјектата на социјалис-

тичкој својини. У нашој правној теорији настао је под утицајем оваквог гледања велики број теорија које негирају субјекта социјалистичке својине. О томе колико су таква схватања немарксистичка, јер не полазе од реалних односа у друштву, ми нећемо да говоримо у овом раду. Међутим, то само показује да је наша правна теорија изучавала правни систем, пре свега полазећи од позитивног права, не доводећи га у везу са основним вредностима постављеним у марксистичкој филозофији која је филозофија и грађанског права у социјализму. Теорија грађанског права мора суштину свих правних института и појмова тражити у реалним односима у друштву. Исто тако она мора изградити систем вредности који се остварује у грађанском праву, а који је сагласан са принципима марксистичке филозофије. Изучавање позитивног права с аспекта правне норме у социјализму је немарксистички приступ праву и не може остварити циљеве који се пред њом постављају. Само систем права који омогућује одређен систем вредности може се развијати, а социјалистичка права морају створити услове да „стваран, индивидуални човек поврати у себе апстрактног грађанина... да као индивидуални човек постане генеричко биће у свом емпиријском животу, у свом индивидуалном раду, у својим индивидуалним односима”, а „тек када човек упозна и организује своје forces progres (личне снаге) као друштвене снаге, и стога не буде више од себе делио друштвену снагу у облику политичке снаге, тек тада ће човекова еманципација бити довршена”.²⁷⁾

²⁷⁾ Карл, Маркс: Ка Јеврејском питању, Култура, 1958. стр. 424.

COMMENT PREDOMINER LE POSITIVISME JURIDIQUE EN DROIT CIVIL?

— Résumé —

Le droit civil représente une branche importante du droit également dans le système du droit socialiste. Elle naît sur les fondements de la philosophie marxiste du droit.

Cependant, la théorie juridico-civile aborde l'étude du droit civil de l'aspect de normes juridiques ce qu'on peut désigner comme orientation positiviste en matière de l'étude du droit. La prémisse fondamentale du positivisme — la loi, c'est la loi, qui a été à plusieurs reprises introduites dans les théories juridiques des systèmes juridiques capitalistes, examine tous les phénomènes juridiques et les instituts dans les normes juridiques. La philosophie marxiste du droit est profondément antipositiviste parce qu'elle trouve les racines des phénomènes et d'autres formes de la conscience sociale dans les rapports réels économiques de la société donnée.

L'élément fondamental en droit civil, rapport juridico-social, n'est rien d'autre que le rapport entre les hommes à propos des biens matériels. C'est pourquoi leur nature et leur importance doivent être examinés dans ces rapports-ci et selon l'aspect des valeurs lesquelles réalisent dans le socialisme. Les sujets de droit, les objets et tout le contenu du rapport juridico-civil reflétant aussi certains rapports, et les normes juridiques doivent les conformer en accord avec „le programme” des valeurs selon la philosophie marxiste. C'est à dire, le droit positif dans le socialisme doit réaliser la dignité de l'homme et tant que valeur suprême et la plus grande en droit, comme „notion de genus de tout droit de raison”.

La théorie juridique socialiste doit accomplir la reconstruction abstraite des idées de Marx et en conformité avec ses valeurs fondamentales établir l'ordre positif du droit civil. Quoiqu'il soit de caractère transitoire c'est par lui-même que l'on peut réaliser beaucoup de valeurs de la base même de la vie de l'homme, celles qui sont liées à la conservation même de l'homme, mais aussi à toutes les autres liées à lui-même jusqu'aux dernières libertés des hommes. Marx a très tôt conclu que „sans indicateur philosophique il n'est pas possible de se débrouiller dans le 'labyrinthe' de la science juridique”.